

LATİN HARFLERİ İLE YAZILMIŞ BİR KAÇ OSMANLI ATASÖZÜ

ALDO GALLOTTA

Napoli'deki Millî Kütüphanede bulunan türkçe elyazmaları arasında¹ latince yazılmış bir Osmanlı Türkçesi grameri vardır. «Turcicae linguae per terminos latinos educta Syntaxis in usum eorum qui in Turciam missiones subeunt» adını taşıyan gramer², Bologna'lı Kont Giovan Battista Montalbano tarafından 1622-1632 yılları arasında kaleme alınmıştır. 1596'da Bologna'da doğmuş olan G.B. Montalbano³, avukat olduktan sonra yirmi yaşında iken dünyayı gezmeğe başlamıştı. Türkiye'ye geldiğinde Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli diyarlarını dolaşmıştı. İstanbul'da Gaspare Graziani⁴ ile tanıştıktan sonra tavsiyesi ile Osmanlıların hizmetine girmişti. 1620 yılında Boğdan Voyvodası olan Graziani'nin isyanı, yenilmesi ve öldürülmesinden sonra tarafları olan Montalbano İtalya'ya dönmüştü. Venedik hizmetine girdiğinde Osmanlılar tarafından kuşatılmış olan Girit adasında 1646 yılında ölmüştür.

1 Napoli Millî Kütüphanesindeki türkçe elyazmaları şimdiye kadar incelenmemiştir. J. von Hammer, bir makalesinde bazı yazmaların başlıklarını ve yazarlarının adlarını vermekle yetinmişti. Bk. J. von Hammer, *Lettere sui manoscritti orientali e particolarmente arabi che si trovano nelle diverse Biblioteche d'Italia*. II, *Biblioteca Italiana*, 45 (1827), s. 32-41. Hazırlamakta olduğumuz katalogunu pek yakında yayımlamak ümidindeyiz.

2 Müteveffâ Prof. Dr. A. Bombaci 1938 yılında bu yazmadan haber vermişti. Bk. A. Bombaci, *La «Regola del parlare turcho»*, Napoli 1938, s. 11. Daha geniş bilgi için bk. A. Gallotta, *La grammatica turca di Giovan Battista Montalbano (XVII secolo)*, *Atti del Simposio di ricerche e studi per uno sviluppo scientifico dei rapporti italo-turchi* (baskıda).

3 Hakkında daha geniş bilgi için bk. A. Gallotta, y. g. m. *De moribus Turcarum commentarius* adlı başka bir eseri bir kaç defa bastırılmıştır (Roma 1625, 1636; Lugduni-Batavorum 1630, 1634).

4 Gaspare Graziani veya Gratiani Hırvat doğumlu imiş. Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine girdikten sonra kendisine evvelâ 1616 yılında Naksos ve Paros Dükalığı sonra 1618/1619'da Boğdan Voyvodalığı verilmiştir. Bk. J. von Hammer, *Geschichte der osmanischen Reiches*, IV, Pest 1829, s. 467, 483, 489, 502-503, 511.

G.B. Montalbano, Osmanlı İmparatorluğunda ikameti süresinde türkçeyi öğrenmişti⁵. İtalya'ya dönüşünde Papa XV. Gregorio tarafından 1622 yılında kurulmuş *De Propaganda Fide* kongregasyonunun emri ile *Syntaxis*'i yazmıştır⁶. Eser, Leone Allacci'nin verdiği malumata göre⁷ 1632 yılında kaleme alınmış bulunuyordu; ondan dolayı telif tarihinin 1622-1632 yılları arasında olması gerekir.

Türkçe sözler ve cümleler Latin harfleri ile yazılı olduğundan dolayı, bu gramer, transkripsiyon metinleri denilen metinler arasında yer almakta ve XVII yüzyılda yazılmış gramerlere katılmaktadır⁸.

Eser üç kısma ayrılmaktadır : 1) gramer (vv. 3a - 80b); 2) türkçe-latine bir sözlük (vv. 81a - 211b); 3) atasözleri (vv. 212a - 225a).

Eserin dil bakımından önemini hatırlatmakla yetinip dil hususiyetlerini başka bir makaleye bırakarak bu yazıda üzerinde duracağımız konu, eserde bulunan atasözleri olacaktır.

«Sequentia Turcarum proverbialia ex quibus copulandi voces artificium conspicitur, ad litteram latine verse hic apposui, quae si non animos oblectabunt huius linguae tamen studiosos omnino aliqua ex parte iuvabunt» başlıklı ve alfabe sırası ile dizilmiş atasözlerin sayısı 144'dür. Her atasözünün kelime kelime Latince tercümesi, bazan da tercümelerden başka latince izahı vardır. Üç yerde Türkçe atasözünün italyanca karşılığı verilmektedir.

Yazmada atasözü niteliği taşımayan sözlere de rastlanmaktadır; aynı zamanda deyim ile atasözü arasındaki farka işaret yoktur; yalnız bir defa (67 sayılı not'a bk.) böyle bir kayıt var : «Dicterium potius quam sententia est (= atasözünden ise deyimdir)». Bu atasözleri, sosyolojik ve folklorik değerinden başka mühim bir kültür olayı olarak ilgi çekicidir :

5 G.B. Montalbano, G. Fantuzzi'nin verdiği malumata göre gezdiği memleketlerinin dillerini öğrenip onbir lisan konuşabilmişti. Bk. G. Fantuzzi, *Notizie sugli scrittori bolognesi*, Bologna 1789-1794 (9 cilt), VI, s. 54.

6 Bu haber gramerin girişinde verilmektedir.

7 L. Allacci, *Apes urbanae, sive de viris illustribus qui ab anno MDCXXX per totum MDCXXXII Romae adfuerunt ac typis aliquod evulgarunt*, Romae 1633, s. 151.

8 «Transkripsiyonlu» metinler hakkında bk. G. Hazai, *Kurze Einführung in das Studium der türkischen Sprache*, Budapest 1978, s. 30-35. XVII yüzyılda telif olunmuş gramerler ve transkripsiyonlu metinlerin listesi için bk. T. Majda, *Present State and Perspectives of Ottoman Turkish Linguistic Monuments in Phonetic Transcription (non-Arabic Scripts)*, *Studi preottomani e ottomani*. Atti del Convegno di Napoli (24-26 settembre 1974), Napoli 1976, s. 179-189.

XVII yüzyılda yaşamış olan bilgin bir İtalyan Türkiye'de atasözlerini dinleyip okuyup misyoner papazlara türkçeyi öğretmek için bir gramerde toplamıştı.

Burada söz konusu olan atasözlerini neşretmekteyiz. Karşılaştırmalara esas olarak Millî Kütüphane tarafından 1000 Temel Eser Dizisi içinde yayımlanan kitapla (= MKA)⁹ M.N. Özön'ün (= TAS)¹⁰ ve Ö.A. Aksoy'un (= AS)¹¹ eserlerini aldık.

Okumayı kolaylaştırmak için metinde kullanılan grafemler ile temsil olunan türk fonemlerini aşağıda veriyorum.

a = a - e	i = i - i - y - yi - ey	r = r
b = b - p - v	io = ö	s = s - z - ş
c = k	iu = ü	sc = ş
ch = ç - k	j = y	ss = s - ş - z
d = d - t	k = k - h - g	ss' = ş
dh = d	l = l	ssh = ş
e = e - a - ı	m = m - n	t = t
f = f - v	n = n - m	th = t
g = c - g - ğ - ç	ngh = ñ	u = u - ü - v - ı
gh = ğ	o = o - ö	v = v
gn = ñ	p = p - b	z = z - s
h = h - Q		

(1) Akrianlukden kairi neste bilmeien her alimleri muhalfet eder¹².

(2) Adamden adam ar..ibar¹³.

(Krs. AS 64: Adam adama gerek olur).

9 *Türk Atasözleri ve deyimleri*, 2 cilt, İstanbul 1971.

10 *Türk Ata Sözlüğü*, İstanbul 1952.

11 *Atasözleri Sözlüğü* (=Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I), Ankara 1971.

12 Neste = nesne. Latince tercümesi : «Barbariem praeter aliud quid non sciens omnibus sapientibus contrarientatem facit». İzahı : «Ignorantes doctis semper adversantur, vel sunt inimici».

13 Lat. terc. : «Homo quam homo valet». İz. : «Homo homini prestat».

- (3) Aschiare dusman gisli dostden iegh dur¹⁴.
(TAS 807, MKA 1231: âşikâr düşman gizli dosttan yeydir).
- (4) Anglais iassamanden gelmes, assassikden ehiok neste chikar¹⁵.
(Krs. As 382: Az ateş çok odunu yakar).
- (5) Alemin zefkisefassin bir geda surer eman, ol Padissa olgi kissi derdi bela mehenet ve gam chieker¹⁶.
(Krs. MKA 718: Âlemin zevk u sefasını gedalardan sorun).
- (6) Assik assike carssi giosleri mesthan gerek¹⁷.
- (7) Adam ne ile gelmiş, onun ile gider¹⁸.
- (8) Adam on, dokussi don¹⁹.
- (9) At binenum, clig kusanum²⁰.
(TAS 830, MKA 1260: At binenin, kılıç kuşananın).
- (10) Ayu karn dogmainge oinamas²¹.
- (11) Akchiaja her neste mute edenur²².
- (12) Attilan ok dunmes²³.
(TAS 933, AS 331, MKA 1370: Atılan ok geri dönmez).
- (13) Assadelerum auginde mal durmass²⁴.

14 Lat. terc. : «Aperte inimicus secretus amicus quam melior est». İz. : «Melius est inimicum palam, quam occultum amicum habere».

15 Assassikden = azıcıktan. Lat. terc. : «Intellectus ab aetate non venit, ex minimo multum aliquid extrahitur».

16 Lat. terc. : «Mundi delicias unus voluptatibus deditus vult solum, ille Imperator ob id existens quicumque infortunia non (sentit)». İz. : «Quicumque de voluptatibus aut deliciis solum curat, est Imperatoris instar, et cum nullo affectu param patur infortunia non sentit».

17 Lat. terc. : «Amans amanti e regione oculi ebrii necesse». İz. «Amantium oppositi oculi inebriantur, ut homines vano».

18 Lat. terc. : «Homo quo cum venit, eo cum abit (moritur)».

19 Lat. terc. : «Homo decem, novem vestis (est)». İz. : «Non tam per virtutem, quam per vestem homines aestimantur».

20 Krs. MKA 1259 : At binenin, ev oturanın. Lat. terc. : «Equus equitantis ensis cingentis (sunt)». İtalyanca karşılığı : «La robba non è di chi la fà, ma di chi la gode».

21 Krs. F.F. Tülbentçi, *Türk Atasözleri ve Deyimleri* (= TAD), İstanbul 1963, sayı 104 : Aç ayı oynamaz. Lat. terc. : «Ursus ventre pleno non saltat».

22 Lat. terc. : «Pecuniae omne quid obtemperat».

23 Lat. terc. : «Iacta sagitta non regreditur».

24 Lat. terc. : «Liberalium in potestate res non durat».

- (14) Ne assik giognulde saber durur ne su kalburde durur²⁵.
- (15) Achluk sususluk nefis diligini bassar²⁶.
- (16) Bal tutan parmak ialar²⁷.
(TAS 1185, AS 436, MKA 1774: Bal tutan parmagnın yalar).
- (17) Belasis bal olmas²⁸.
(MKA 2010: Belâsız bal olmaz).
- (18) Bir ok icchi kus almas²⁹.
(TAS 1635: Bir ok ile iki kuş vurulmaz).
- (19) Bu dunia bir musafir hane dur³⁰.
- (20) Baluk basdan kokar³¹.
(TAS 1208, MKA 1805: Balık baştan kokar).
- (21) Bir chiplak on gebeli soymasslar³².
(TAS 1536, MKA 2241: Bir çıplağı bin zırhlı soyamaz).
- (22) Bin iuluk iaraki bir giun gerek³³.
- (23) Bem chelebi sen chelebi, ati kim cassar³⁴.
(TAS 1350, MKA 2021: Ben Ağa sen Ağa bu inegi kim sağar).
- (24) Bem usumun sui severum, sofi danesim, sere kim kisi sever kim anassi³⁵.

25 Lat. terc. : «Nec amanti in animo patientia durat nec aqua in cribro manet». İz. : «Tria impossibilia».

26 Lat. terc. : «Fames, sitis, naturae cupiditates premunt». İz. : «Sine Cerere et Bacco frigit Venus».

27 Lat. terc. : «Mel tractans digitos lavabit».

28 Lat. terc. : «Sine infortunio mel non est». İz. : «Visu dulcia plerumque amara sunt gustatu».

29 Krş. MKA 2389 : Bir taş ile iki kuş vurulmaz. Lat. terc. : «Una sagitta duas aves non capit».

30 Lat. terc. : «Hic mundus unum advenarum hospitium est».

31 Lat. terc. : «Piscis a capite faetor».

32 Lat. terc. : «Unum nudum decem armati non possunt spoliare».

33 iuluk = günlük ? Lat. terc. : «Mille dies gestate arma una die necessaria». İz. : «Arma miles sua non unquam relinquere debet».

34 Lat. terc. : «Ego dominus, tu dominus, equum quis striglibit». İz. : «Dictum in servos, si nimis sibi praesumant».

35 Sere = zira. Lat. terc. : «Ego avae aquam amo, sapiens racemum quia aliquis filiam amat aliquis matrem». İz. : «Dictum illorum qui se excusant quod vinum bibunt».

- (25) Bem seni bir daha giorsam icchi olur³⁶.
- (26) Can eyle canon eileme³⁷.
- (27) Chiorlerum erassinde sen daha giosun kapa³⁸.
(TAS 5850, MKA 7698: Körler arasında sen de gözünü yum).
- (28) Chiok kass kurti dolar³⁹.
- (29) Chiumlekgi kulbini istedigü ierde coiar⁴⁰.
- (30) Chiok soileisden chiok ialan gelur⁴¹.
(TAS 2246, MKA 3161: Çok söyleyen çok yanılır).
- (31) Dilengium iusi kara, torbasi doli⁴².
(TAS 2664, MKA 3730: Dilencinin yüzü kara torbası doludur).
- (32) Dervise her nerede aksam geldi onun saraidur⁴².
- (33) Degniss otth avreth uch bile iaramas⁴⁴.
- (34) Dostlar erassinde tekelif ioctur⁴⁵.
- (35) Dost ile je, ich sati pazar etme⁴⁶.
(TAS 2795, MKA 3910: Dost ile ye iç satı pazar eyleme).

36 Lat. terc. : Ego te semel etiam si videro bis erit». İz. : «Ad derisionem aliius».

37 Krş. MKA 6728: Kan edene kanun ederler. Lat. terc. : «Sanguinem facias, legem novam ne facias». İz. : «Praeceptum Mahometis».

38 Lat. terc. : «Coecos inter tu etiam oculos claude». İz. : «Melius est errare cum multis quam sapere solus».

39 Lat. terc. : «Multae anseres lupum depilabunt». İz. : «Multitudo fortitudinem superat».

40 Lat. terc. : «Figulus ansem qua vult parte ponit». İz. : «De iis qui liberum dominatum habent».

41 Lat. terc. : «Multo sermone ex multa mendatia exeunt». İz. : «Qui multa loquitur, aliquando mentitur».

42 Lat. terc. : «Sichofantis facies impudens, pera plena». İtalyanca karşılığı : «Chi non ha vergogna tutto il mondo è suo».

43 Dresden Kütüphanesi (Sächsischen Landesbibliothek)'ndaki Ea 224 kayıtlı elyazmada aynı atasözü var : Dervisch nerede asschamlarisa, sarai o. Bk. G. Hazai, Eine türkische Sprichwortsammlung in Lateinschrift. (Alessio Bombaci *hatıra kitabı*'nda basılmaktadır).

Lat. terc. : «Pauperi, quocunque vesper venit, suum palatium est».

44 Lat. terc. : «Mare ignis foemina tria simul mala».

45 Dresden Kütüphanesindeki Ea 224 kayıtlı yazmada : Dostlar arasında tekilyf jektir. Bk. G. Hazai, y. g. m. Lat. terc. : «Inter amicos cerimoniae non debent esse».

46 Krş. AS 804, MKA 3909; TAS 2794 : Dost ile ye iç alış veriş etme. Lat. terc. : «Cum amico comede, bibe venditionem, comptionem ne facias».

- (36) Delie er giun baiaram ider⁴⁷.
(MKA 3470: Deliye her gün bayram; TAS 2448, AS 718: Deliye göre her gün bayram).
- (37) Dussmani hor giorme⁴⁸.
(AS 831: Düşmanın karınca ise de hor bakma).
- (38) Dussman karinge isse, fil gibi sai⁴⁹.
(TAS 2931: Düşman karınca ise sen fil gibi san).
- (39) Deveden biuk fil var⁵⁰.
(TAS 2553, AS 747, MKA 3621: Deveden büyük fil var).
- (40) Eski pambuk bes olmass⁵¹.
(MKA 4648: Eski pamuk bez olmaz ve yaramaz demirden kılıç olmaz; TAS 3317: Eski pamuktan bez olmaz kötü demirden kılıç olmaz).
- (41) Essek safrangi bascet⁵².
(Krs. TAS 3344: Eşek arısı gibi bal yapmaz).
- (42) Elakligi isten⁵³ bulur⁵⁴.
- (43) Epsen olmak chiok soilemek iegh dur⁵⁵.
(MKA 4134: Ebsen olmak çok söylemekten yegdir).
- (44) Evel uran okgi dur, sonra uran bokgi dur⁵⁶.
- (45) Eski dusman dost olmas, olurse durust olmas⁵⁷.
(AS 917: Eski düşman dost olmaz, olsa da dürüst olmaz).

47 Lat. terc. : «Stulto omnis dies festinus est».

48 Lat. terc. : «Inimicum ne vilipendas».

49 Lat. terc. : «Inimicus formica si sit, elephantem tamquam numera».

50 Lat. terc. : «Camelus quam maior elephas est». İz. : «Nihil tam magnum quod non reperiatur maius».

51 Lat. terc. : «Vetus gossipium telam non facit». İz. : «Non nisi ex aptis rebus fieri possunt res aliae».

52 Dresden Kütüphanesindeki yazmada : Eschêki za-frantzi başchê. Bk. G. Hazai, y. g. m. Lat. terc. : «Asinus croci venditorem facere ignorat». İz. : «Ad idem arg. (umentum) ut supra».

53 Isten = isteyen.

54 Lat. terc. : «Periclitans nolens invenit». İz. : «Qui quaerit periculum inveniet».

55 Lat. terc. : «Tacitus esse multum loqui melius est». İz. : «Satius est tacere quam multa loqui».

57 Krs. TAS 3311 : Eski düşman dost olmaz, it derisi post; MKA 4638 : Eski düşman dost olmaz, domuz derisinden post olmaz. Lat. terc. : «Antiquus inimicus amicus non fiet, si fiet durabilis non fiet».

- (46) El eli iur, icchi el iusi iur⁵⁸.
(AS 863: El el yur, iki el yüzü yur)
- (47) Ey klig iaramass demirden olmas⁵⁹.
(Bk. sayı 40).
- (48) Epusiar isteien iarsus kalur⁶⁰.
- (49) Efen cangik gloss sus dogurur⁶¹.
(Krs. MKA 6527: Iven inek süte düşer).
- (50) Effendinum nasari baksi atlari semis eder⁶².
(Bk. MKA 4171: Efendinin nazarı ata timardır).
- (51) Ep olur, dedikleri ile zaman ister giognul⁶³.
- (52) Eylik eile, degnise brak, baluk bilmessa halik bilir⁶⁴.
(TAS 4947, AS 1281, MKA 6566 : İyilik et denize at, balık bilmezse Halik bilir).
- (53) Eden bulur, suchli dugulur⁶⁵.
(Krs. AS 840, MKA 4157: Eden olur, inleyen ölür).
- (54) Ekin eken, hasil omar⁶⁶.
- (55) Egri otur doghri soile⁶⁷.
(TAS 3004, AS 843, MKA 4188 : Eğri otur doğru söyle).

58. Lat. terc. : «Manus manum lavat, utraque manus faciem lavat».

59. Lat. terc. : «Bonus ensis malo ferro ex non fit».

60. Krs. TAD 1909 : Ayıpsız yar isteyen yarsız kalır. Lat. terc. : «Inculpabilem socium nolens, solus remanebit». İz. : «In corruptionem nostri saeculi».

61. Bk. P.N. Boratav, Quatre-vingt quatorze proverbes turcs du XVe siècle restés inédits, *Oriens*, VII (1954), s. 239 sayı 44 : Ivecək kancuk gözsüz incük dogurur Lat. terc. : «Festinus canis sine visu nascitur». İtalyanca karşılığı : «Cane frettolosa fa li cani ciechi».

62. Lat. terc. : «Domini cura aspiciens equos pingues facit».

63. Lat. terc. : «Omnia erunt, dictis ve rebus tempus vult cogitatio». İz. : «Post discussas res, si tempore utamur omnia sunt possibilia».

64. Lat. terc. : «Bonum opereris, in mare proicias, piscis si nesciet Creator sciet». İz. : «Bonum operari numquam obest».

65. Krs. MKA 6533 : İyi eden iyi bulur, kötü eden kötü bulur. Lat. terc. : «Benefaciens inveniet, nocens punietur». İz. : «Benefactorum praemia culparum paenam expectandam».

6. Krs. AS 1616 : Ne ekersen, onu biçersen. Lat. terc. : «Agrum colens fructum petit». İz. : «Qui altari ministrat de altari vivat».

67. Lat. terc. : «Ex transverso sedes rette loquere». İz. : «Dicterium potius quam sententia est».

- (56) Giümlek kafttandan iakin dur⁶⁸.
(TAS 3802, MKA 5217 : Gümlek kafttandan yakındır).
- (57) Gelmek irradet gitmek igiaset dur⁶⁹.
(TAS 3700 : Gelmek iradet gitmek icazet; TAS 3701, MKA 5128: gelmek iradet gitmek icazet ile dir).
- (58) Giusel aurath em sarap tatli agiulerdur⁷⁰.
- (59) Gian gianum kardass'dur⁷¹.
(TAS 1917, AS 604, MKA 2711: Can canın yoldaşıdır).
- (60) Her kim duniaje deli gelur, gedi⁷² alemde deli kalur⁷³.
- (61) Her kissi hamama gider beher al terler⁷⁴.
(TAS 4043: Hamama ginden terler; AS 1078, MKA 5548: hama- ma giren terler).
- (62) Her neste zaman ile⁷⁵.
- (63) Her kissi gendini sever kairissinden⁷⁶.
- (64) Haramdan kasanilan harama gider⁷⁷.
(TAS 4080, MKA 5585: Haramdan gelen harama gider).
- (65) Her iasse bir kairi adhet iarigiur⁷⁸.
- (66) Hile hilei bozar⁷⁹.
- (67) Her neste oran ile⁸⁰.
- (68) Her ne ilersen akilane ile⁸¹.

68 Lat. terc. : «Indusium veste propius est».

69 Lat. terc. : «Venire sponte abire cum licentia est».

70 Lat. terc. : «Publchra mulier et vinum dulcia venena sunt».

71 Lat. terc. : «Anima animae soror est».

72 Gedi = kendi.

73 Lat. terc. : «Omnis qui in mundum stultus venit idem in orbe terrarum stultus manet».

74 Lat. terc. : «Omnis qui ad balnium it, vix omnino sudat».

75 Krş. MKA 5857 : Her şey vaktiyle olur, horoz bile vaktinde öter. Lat. terc. : Quisque semet amat plusquam alios».

76 Lat. terc. : «Omne quod tempore cum».

77 Lat. terc. : «Male paratum male dilabitur».

78 Iarigiur = yarıyor. Lat. terc. : «Cuique aetati unus alius mos convenit».

79 Lat. terc. : «Fraus fraudem destruit».

80 Lat. terc. : «Omne quid mediocritate cum».

81 Lat. terc. : «Omne quid agis sapienter agas».

- (69) Hismet etmek ugranmeien effendilik daha etmess⁸².
(MKA 6050: Hizmet etmeyi öğrenmeyen efendilik dahi etmez).
- (70) Her daim korku chiekmek degnise bir ogurda ogurma iegh dur⁸³.
- (71) Her kissi gianden eli iaikadi, her neste kim giunglunde dur soiler⁸⁴.
- (72) Her ierun bir turessi var⁸⁵.
- (73) Horiat ogli beghe olmas, olsada iaramas olur⁸⁶.
- (74) Hurmeth icchi basdan olur⁸⁷.
(Bk. MKA 8291: Muhabbet iki basdan olur).
- (75) Habarlar beglerum dumeni dur⁸⁸.
- (76) Kaul sis giren akchia sis chikar⁸⁹.
(TAS 5230: Kavilsiz giren haksiz cikar).
- (77) Kusden sonra bahar olur⁹⁰.
(TAS 5535, MKA 7376: Kistan sonra bahar olur).
- (78) Kurt ogli kurt olur, gerekisse adam ile biussun⁹¹.
(TAS 5980: Kurdun oglu kurt olur, âdemle büyüse de).
- (79) Kurt hessabe kaiurmas⁹².
- (80) Kurt doidigi ieri dokuss dolasshur⁹³.
- (81) Kurt tui deghistrur, huini deghistrmes⁹⁴.
(MKA 7846: Kurt tûyünü değiştirir, huyunu değiştirmez).

82 Lat. terc. : «Servitudinem facere non eductus dominatum etiam non exercet». İz. : «Qui nesciet servire neque etiam dominabitur apte».

83 Lat. terc. : «Semper timorem trahere quam mari semel obrui satius est».

84 Lat. terc. : «Omnis qui de anima sua manus lavit omne quid in animo est loquitur».

85 Lat. terc. : «Uniuscunq̄ue loci unus mos est». İz. : «Uniuscuiusque loci sunt proprii mores».

86 Lat. terc. : «Rustici filius princeps non deberet esse, si erit malus erit».

87 Lat. terc. : «Honor gratiosus ambobus ex capitibus erit (deberet esse)». İz. : «Honor a capite, ad finem deberet esse».

88 Lat. terc. : «Nuncia principum gubernaculum est». İz. : «Rerum novarum unciuncium omne Dominis magnis valde prodest».

89 Lat. terc. : «Sine pacto ingrediens sine pecunia exit».

90 Lat. terc. : «Post Hyemen ver erit».

91 Lat. terc. : «Lupi filius lupus erit, etiam si cum homine educatus».

92 Lat. terc. : «Lupus numeratum non curat».

93 Lat. terc. : «Lupus saturationis locum novies circuit».

94 Lat. terc. : «Lupus pilum mutat, vitium non mutat».

- (82) Karnum tok sichin pek⁹⁵.
(MKA 6919: Karnı tok, sırtı pek).
- (83) Korkan pazirgian faida ettmes⁹⁶.
(AS 1454 : Korkan bezircân (tüccar) ne kâr eder ne ziyan).
- (84) Kutlu giun dogusinden balli⁹⁷.
(AS 1533, TAS 6036, MKA 7906: Kutlu gün doğuşundan bellidir).
- (85) Kartal sinek avlamas.
(TAS 5186, MKA 6931: Kartal sinek almaz).
- (86) Kara tarla ei otth bitter⁹⁸.
- (87) Irssis irsse ioldass dur¹⁰⁰.
(TAS, 4467, MKA 5998: Hırsız hırsıza yoldaştır).
- (88) Issi nus eile i giognul amma sakin feidaj, saha¹⁰¹ smarlamadiler
bu ielan doniai¹⁰².
- (89) İnsan tetbur ider aktallah taktur eder¹⁰³.
- (90) Yazılan bassina gelur¹⁰⁴.
(MKA 10247 : Yazılan başa gelir).
- (91) İus tassa bir borgi udemes¹⁰⁵.
- (92) İalunus tass bir tuvar olmas¹⁰⁶.
(TAS 8092, AS 1989, MKA 10125: Yalnız taş duvar olmaz).

95 Lat. terc. : «Venter plenus, membra fortia (facit)».

96 Lat. terc. : «Timidus mercator lucrum non facit».

97 Lat. terc. : «Pulchra dies ab ortu noscitur».

98 Lat. terc. : «Aquila muscas non capit vel venatur».

99 Lat. terc. : «Nigra tellus bonum gramen producit».

100 Lat. terc. : «Latro latroni socius est».

101 Saha = sana.

102 Lat. terc. : «Commistionem, bibicionem facias o voluntas, sed cave lucrum tibi non iusserunt hoc mendacium in mundo». İz. : «Corpus curandum, coetera vero negligenda. Epicuriorum proprium».

103 Lat. terc. : «Creature (homo) propositionem facit, Deus dispositionem facit».

104 Lat. terc. : «Quod scriptum est in capite venit». İz. : «Inevitabile est quicquid Deus praedestinavit».

105 Lat. terc. : «Centum cogitationes unum aes alienum non solvunt».

106 Lat. terc. : «Solus lapis unum parietem non facit».

- (93) Iarar at mamuse ichiatigi iokdur¹⁰⁷.
- (94) Issirmadigum eli up em bassina ko¹⁰⁸.
(AS 1183, MKA 6121: Isıramadığım eli öp başına ko).
- (85) Iatan aslanden gesen tilki iegh dur¹⁰⁹.
(TAS 8180, AS 2007, MKA 10214: Yatan arslandan gezen tilki yeğdir).
- (96) Ilmek¹¹⁰ istedigun neste kimzeie deme, zira gelmeiegek olurse giulerler saha.¹¹¹
- (97) Ichi gianum rahatligi bu ichi harfun manisse dur, dostlar ile lut-feile dusmanlar ile mudara etmek¹¹².
- (98) Ittikat kavga koparmas¹¹³.
- (99) Indistan fil sinibri sinekten kaiurmas¹¹⁴.
(TAS 4592, MKA 6042: Hindistan fili sivrisinekten korkar).
- (100) Iemissden agagi bilemur¹¹⁵.
- (101) Iptida ahieringh fikir eile andan issle¹¹⁶.
- (102) Iemiss agagdan irrak dusmass¹¹⁷.
(MKA 8239: Meyve, ağacından uzak düşmez).
- (103) Iaramas dur bilmeiene eilik etmek¹¹⁸.
- (104) Iaus adabeth tatli barisiki ekluk eder¹¹⁹.

107 Lat. terc. : «Feroxi equo calcarium ompus non est».

108 Lat. terc. : «Immorsicabilem manum deosculare et super caput pone».

109 Lat. terc. : «Leone iacente ambulans vulpes melior est».

110 Ilemek = eylemek.

111 Saha = sana. Lat. terc. : «Facere nolueris quod nemini dicas quoniam imperfectum si erit, ridebunt te».

112 Lat. terc. : «Duarum animarum quies istis duabus dictionibus sita est : cum amicis humanitatem, cum inimicis simulationem exercere».

113 Lat. terc. : «Fides discordiam non parit».

114 Lat. terc. : «Indus elephas parvam muscam non curat».

115 Lat. terc. : «A fructu arborem cognoscimus».

116 Lat. terc. : «In principio de rebus cognitionem fac, postea perage».

117 Lat. terc. : «Fructus ab arbore longe non cadit». İz. : «Malos homines de sua malignitate vestigia relinquere».

118 Lat. terc. : «Malum est ingrati beneficium facere».

119 Lat. terc. : «Terribile bellum (odium) dulcem pacem magis facit».

- (105) İaramas ile sen ei var¹²⁰.
- (106) Leskier lek sis olmas¹²¹.
- (107) Müfft sirhie baldan tatli dur¹²².
(TAS 6367: Müft sirke baldan tatlıdır).
- (108) Maslahatlerum hairlussi ortassi dur¹²³.
- (109) Masriki bilmeien magrip ne bilsun!¹²⁴.
- (110) Muhabet giormekden doghur¹²⁵.
- (111) Mudara dostluk gerchiekluk adavet baglar¹²⁶.
- (112) Munasip ioldas iolda binit ierine dur¹²⁷.
- (113) Ne re de dis agrur onda dil dokukur¹²⁸.
(Bk. MKA 3797: Dişin ağrıdığı yere dili dokunur).
- (114) Nige salam verarsen angilaim salam alursen¹²⁹.
(Kırş. AS 1625: Ne verirsen elinle, o gider seninle).
- (115) Nasub olam gelur¹³⁰.
- (116) Ne ulch ile ulchersen, ol ulch alursen¹³¹.
- (117) Nasibin uuarsa gelur iemenden, nasibin ioksa dusser elinden¹³².

120 Lat. terc. : «Cum malo homine tu bene tractes». İz. : «Cum malis tractando prudens esto».

121 Lek = leş = cadaver. Lat. terc. : «Exercitus sine cadavere non potest esse».

122 Lat. terc. : «Gratis acitum mele dulcius est».

123 Lat. terc. : «Negotiorum meliora media sunt». İz. : «In negotiis medium semper capessendum».

124 Dresden Kütüphanesindeki yazmada : «Meschriky bilmejen, Maghriby ne bilsien. Bk. G. Hazai, y. g. m. Lat. terc. : «Orientem nesciens meridiem sciet!».

125 Dresden Kütüphanesindeki yazmada : Muhabbèt ghioermekten ghielür. Bk. G. Hazai, y.g.m. Lat. terc. : «Amor a visu nascitur».

126 Lat. terc. : «Simulatio obsequens amicitiam, veritas odium conciliat».

127 Lat. terc. : «Facundus comes in via equitationis loco est».

128 Lat. terc. : «Qua in parte dens dolet, eo lingua cadit».

129 Lat. terc. : «Sicuti salutationem dabis vicissim salutationem accipies».

130 Lat. terc. : «Praedestinatio facta venit». İz. : «Familiaria verba Turcis, quod a Deo cautum est non posse id humana ope vitari, quod eos audaces valde reddit».

131 Dresden Kütüphanesindeki yazmada : Ne oelczy ile oelczersen, ol oelczyile alürsen. Lat. terc. : «Cum qua mensura mensuraberis, eandem mensuram accipies».

132 Lat. terc. : «Sors bona si futura est veniet è coelo, sors bona si non futura est cadet è manibus».

- (118) Neste bilmemek aip deil dur, ema ugrenmege istemek aip dur¹³³.
- (119) Ottmanli bastigi ierde otth bittmes¹³⁴.
- (120) Ottmanli taussani araba ile avlar¹³⁵.
(TAS 6660, AS 1653: Osmanlı tavşanı araba ile avlar).
- (121) Peltek peltegi ei anglar¹³⁶.
- (122) Piberi chiok kasan lahanada ustine kor¹³⁷.
- (123) Ottden korkan tuttunden sakissin¹³⁸.
- (124) Saber eilemek scenligun anaktar dur¹³⁹.
(TAS 6953: Sabır şadlık anahtarındır).
- (125) Suia doianma ottmane inanma¹⁴⁰.
- (126) Songh pismanlik faide vermes¹⁴¹.
(AS 1806, MKA 9208: Son pişmanlık fayda vermez).
- (127) Sus soilemek ile adami ieghrek dur, aivanlar adamdan ieghdur
egher ei soilemess¹⁴².
- (128) Soilemek avrathlarum dur, isslemek erlerum dur¹⁴³.
- (129) Songh katlan¹⁴⁴.
- (130) Sari samani suiri altunda dur¹⁴⁵.
(Kırş. MKA 9007: Sarı saman vaktinde altın olur).

133 Ugrenmege : öğrenmemegi olması lâzımdır. Lat. terc. : «Quicquam nescire verecundia non est sed non discere velle verecundia est».

134 Lat. terc. : «A turca incalcato loco herba non crescit».

135 Lat. terc. : «Turcae leporem cum carru capiunt».

136 Lat. terc. : «Balbutiens balbutientem bene intelligit».

137 Kasan = kazanan. Lat. terc. : «Piperis multum habens, caules super imponit».

138 Lat. terc. : «Ab igne timens a fumo caveat».

139 Kırş. MKA 8862 : Sabır cennetin anahtarındır. Lat. terc. : «Patientiam habere letitiarum clavis est».

140 Lat. terc. : «Aqua ne te fides Turcae ne credas».

141 TAS 7265 : Son pişmanlık fayda etmez. Lat. terc. : «Finalis paenitentia utilitatem non facit».

142 Lat. terc. : «Sententiae in sermone homini decent, animalia homine meliora sunt si bene non loquatur».

143 Lat. terc. : «Loqui mulierum est, operari virorum est».

144 Lat. terc. : «Finem expecta».

145 Lat. terc. : «Flavo stramini palustris aqua subter est».

- (131) Scian olanler ugredurler¹⁴⁶.
- (132) Sen evel buiuruk tutmaga ugren, andan sonra buiurassen¹⁴⁷.
- (133) Sus siffati dur soileienun¹⁴⁸.
- (134) Soile kolai ich neste iok dur ki guch kolai istemeiup edessen¹⁴⁹.
- (135) Sceriat chiesmis parmak agimas¹⁵⁰.
(TAS 7463: Şeriatın keştiği parmak acmaz).
- (136) Sierinum saklamainge ioldass olmass¹⁵¹.
- (137) Sergi dar korkan dari ekmes¹⁵².
- (138) Tali sol kata dur ki scemsden nur istessa ja duner sarka gider ia bulutha dulunur¹⁵³.
- (139) Tes veren ichi keret verur¹⁵⁴.
- (140) Tatar tutum giurdughumi ierde conar¹⁵⁵.
- (141) Tagiri adeth gaiet mischiul dur¹⁵⁶.
- (142) Ugh almıs adamden ugh almak hurmeth dur¹⁵⁷.
- (143) Uluie betua iaramas soilema¹⁵⁸.
- (144) Ulmis aslanum sakalı iolmak kolaidur¹⁵⁹.
(MKA 8630: Ölmüş arslanın sakalını yolar).

146 Lat. terc. : «Nocumento existentia docent».

147 Lat. terc. : «Tu primum imperium pati disce et postea imperabis».

148 Lat. terc. : «Verba excellentia si sunt, ita vita». İz. : «Ex sermone cognoscuntur homines».

149 Lat. terc. : «Tam facilis ula res non est quod difficile nolendo facias».

150 Bk. MKA 9446 : Şeriatın keştiği parmak ağmaz. Lat. terc. : «Recte secatus digitus non dolet».

151 Lat. terc. : «Secreta celare sine socius non reperitur».

152 Lat. terc. : «Serere millium timens millium non metit».

153 Lat. terc. : «Fortuna eius generis est quod a sole lecem si volueris vel convertet se, a parte ibit, vel in nubem resolvitur».

154 Lat. terc. : «Cito dans bis dat».

155 Lat. terc. : «Tartarus fumante viso loco divertit».

156 Tagiri = tağyir-i. Mischiul = müşkil. Lat. terc. : «Veter mos valde mutatu difficilis est».

157 Lat. terc. : «Laudato a viro laudari honor est».

158 Lat. terc. : «Mortuo praecationes malas ne dixeris».

159 Lat. terc. : «Mortui leonis barbam vellere facile est».